

Capitolul I

Tripartiția funcțiunilor

Sumar – Prin intermediul unor serii de termeni a căror etimologie este adesea grăitoare, dar diferiți de la o limbă la alta, iranica, indo-arica, greaca și grupul italic atestă un fond comun moștenit din IE: acela al unei societăți structurate și ierarhizate după trei funcții fundamentale, aceea de „preot”, de „războinic” și de „agricultor”.

După tradițiile IIR, societatea este orînduită în trei clase de activitate a preoților, a războinicilor și a cultivatorilor. În India vedică, aceste clase poartă numele de *varṇa-*, „culoare”. În Iran, ele se numesc *pištra-*, „meserie”, termen al cărui înțeles etimologic este tot acela de „culoare”. Trebuie să luăm aceste cuvinte în accepțiunea lor literală: e vorba într-adevăr de „culori”. Cele trei clase se deosebeau în Iran prin culoarea hainei lor – **albul** pentru preoți, **roșul** pentru războinici și **albastrul** pentru cultivatori, în virtutea unui simbolism adînc, provenind din vechi clasificări cunoscute în multe cosmologii, care

asociază o activitate fundamentală cu o anumită culoare, legată ea însăși de un punct cardinal.

Clasele înseși, ca și membrii acestor clase, nu poartă același nume în India ca în Iran. Iată numele lor respective:

INDIA	IRAN
1 <i>brahmán-</i> (<i>brāhmaṇa</i>)	1' <i>āthravan-</i>
2 <i>kśatríya-</i> (<i>rājanya</i>)	2' <i>rathaēštā-</i>
3 <i>vaiśya-</i>	3' <i>vāstryō-fšuyant-</i>
4 (<i>śudrá-</i>)	4' (<i>hūiti-</i>)

Numele nu corespund între ele; totuși organizarea lor este aceeași, iar procedeul de clasificare se bazează pe aceleași distincții. Vom avea de cercetat toți acești termeni, ca atare, atât în privința semnificațiilor lor proprii, cât și în cea a raporturilor dintre ei în lăuntrul sistemului social.

Iată, pe scurt, semnificațiile lexicale ale celor două serii:

- INDIA: *brahmán-*: preot, bărbatul însărcinat cu sacrul în cadrul religiei.
kśatríya-: bărbatul care stăpânește puterea războinică (cel care are puterea de *rāj-*).
vaiśya-: bărbatul din *viś-*, din „clan”, echivalent cu „om din popor”.
- IRAN: *āthravan-*: preot (etimologia nu e clară);
rathaēštā-: războinic, literalmente „cel ce stă în car”, luptătorul din car;
vāstryō-fšuyant-: (traducere provizorie) „cel cu pășunile” și „cel cu vitele”.

Vedem că, în Iran ca și în India, denumirile acestea, cu toate că sînt distincte, se orînduiesc în același fel și se referă la

aceleași activități. Această structură socială a rămas vie mai lungă vreme în Iran decît în India.

Terminologia aceasta se află la baza unei probleme care domină întreaga organizare a societății IE. Cele două grupuri de termeni diferă prin natura lor lexicală, dar concordă prin referința lor socială. Împărțirea tripartită a societății, pe care ei o enunță, este cea mai veche pe care o putem atinge. Ea reprezintă continuări istorice care nu au fost întotdeauna relevante, mai cu seamă în societatea indiană. A fost meritul lui Émile Senart de a arăta că, în India, castele nu trebuie explicate ca rezultat al unei organizări interne, ci ele duc mai departe anumite împărțiri mult mai vechi, pe care India le-a moștenit, și care nu s-au născut pe pămîntul ei. Castele din India reprezintă sistematizarea, cu totul împietrită, a unei repartitii care coboară în orice caz din trecutul IIR, poate chiar din acela al societății IE. Înainte de toate, se cuvin examinate numele care definesc această împărțire în caste, în India și în Iran; apoi, trebuie văzut dacă și în alte societăți din grupul IE putem recunoaște un sistem asemănător.

Cînd trecem în revistă diferitele denumiri date, constatăm că, în cea mai mare parte, ele sînt interpretabile nemijlocit și au o semnificație care ne mai este încă accesibilă. Putem arăta aceasta reluîndu-le rînd pe rînd.

Termenul iranic pentru „preot”, av. *āθravan-*, își are corespondentul în ved. *áθarvan-*, sub o formă care, drept să spunem, nu este tocmai cea la care ne-am fi așteptat; dar cele două cuvinte se suprapun fără prea mare dificultate, diferența dintre *-thr-* din iranică și *-θar-* din India neconstituind un obstacol serios în calea comparației. Simetrice sînt, de o parte și de cealaltă, derivatele: av. *aθauruna-*, care indică funcția preoțească, [„preoția”], și ved. *ātharvaṇá-*, „legat de *atharvan-*”; detaliul structurilor atestă concordanța

semnificațiilor inițiale. Numai că analiza etimologică a acestui nume rămîne nesigură.

De multă vreme s-a încercat explicarea lui *āθravan-* și a lui *aθarvan-* prin numele „focului”, care, în iranică, este *ātar*. Dacă, sub raport formal, o atare apropiere poate fi luată în vedere, în privința noțiunii înseși ne ciocnim de o gravă dificultate: nu este deloc sigur că *āθravan-* ar fi fost un „preot al focului”. În Iranul mazdaist, el era însărcinat cu ceremonii religioase; în India, *aθarvan-* este investit cu puteri magice. Această concepție își găsește desfășurarea în culegerea de imnuri magice numită, tocmai, *Atharva-Veda*. Funcția acestui personaj se împarte astfel: în Iran apare în mod exclusiv partea religioasă, în India, aspectul magic. Dar, în rolul său, nu se întrevede nimic care să amintească în mod special de foc. În iranică, nu a existat niciodată vreun fel de înrudire etimologică între *ātar-* și *āθravan-*; și, ca o a doua dificultate, acest nume al „focului”, av. *ātar-*, este cu totul necunoscut în India, unde „focul”, ca noțiune materială și ca simbol mitologic poartă numele de *agni-*, cu un termen care corespunde cu lat. *ignis* și cu v. sl. *ognjǐ*. Nu putem deci socoti cert raportul dintre av. *ātar-* și numele „preotului”, *āθravan-*.

Izolată cum pare, acest termen trebuie totuși să coboare din adîncă vechime. Faptul că este restrîns la IIR nu dovedește că ar fi o creație recentă. De altfel, a-l trece drept IIR poate că înseamnă să simplificăm problema, dat fiind că, așa cum am văzut, chiar în sînul grupării IIR, formele nu se acoperă reciproc cu exactitate. Poate că legătura dintre ele nu este cea dintre forme comune, care să fi fost moștenite la fel și de o parte și de cealaltă. Un amănunt morfologic sugerează un alt tip, mai precis, de relație. Față de ved. *áθarvan*, avestica înfățișează un radical cu variații flexionare, cu *āθravan-* la cazurile „tari” (nominativ, acuzativ) și cu *aθaurun-* (provenind din *atharun*) la cazurile „slabe” (genitiv etc.). Dacă restabilim în iranică o flexiune primară cu

nom. **atharvan-* (schimbat în *āθravan-* sub influența lui *ātar-*), gen. *aθarunō etc., obținem o structură regulată, pe când flexiunea vedică, nom. *átharvā*, gen. *átharvanah*, nu este astfel și pare a fi fost refăcută. S-ar putea prin urmare ca forma vedică *átharvan-* să fi fost un împrumut din iranicul **aθarvan-*, mai degrabă decât corespondentul lui indian. Ne-am explica astfel mai bine raritatea relativă a aparițiilor lui *átharvan-* în Rig-Veda, față de cele ale lui *brahmán-*, și specializarea lui în lumea farmecelor și a ritualurilor apotropaice, în vreme ce, în iranică, termenul își păstrează vechea valoare ca denumire a unei clase sociale.

Pentru a desemna funcția și clasa preoților, în India, numele consacrat este cel de *brahmán-*. El ridică o problemă cu mult mai dificilă. Semnificația exactă și originea acestui cuvânt au provocat lungi dezbateri, care nu s-au încheiat încă.

În fapt, este vorba de două forme care se diferențiază prin locul accentului, prin gen și prin semnificație: *bráhman-* (neutru) și *brahmán-* (masculin), primul denumind un lucru, iar cel de al doilea, o ființă. Mutarea accentului de pe radical pe sufix este un principiu de demarcare în virtutea căruia, dat fiind că accentul muzical IE păstra un rol distinctiv și fonologic¹, opune numele de acțiune numelui de agent².

Așadar, ce vrea să spună termenul atât de cunoscut, *bráhman-*? Este aproape cu neputință să-l definim în chip precis și constant; în Imnuri, el admite o multiplicitate descumpănitoare de traduceri. El este un fluid misterios, o vlagă a sufletului, o putere magică și plină de taină; dar este

---

¹ [Cf. gr. *tómos*, „tăietură, tom“/*tomós*, „tăietor“; asemenea și accentul de intensitate din română: *cópii/copíi*, tot cu rol demarcativ.]

² [V. lucrarea autorului *Noms d'agent et noms d'action en indo-européen*, Paris, 1948.]

și un imn, o practică religioasă, un descîntec etc. Prin urmare, cum să caracterizăm, cu o oarecare exactitate, masculinul *brahmán-*, adică „persoana înzestrată cu *bráhman-*”, care mai este denumită și prin derivatul *brāhmaná-*?

Nimic din tradiția indiană nu ne poate călăuzi în reconstrucția acestei forme sau noțiunii; ceea ce ne lipsește este un înțeles concret de care să legăm diversitatea tipurilor de uz. India însăși nu ne oferă acest indiciu ferm: *bráhman-* se află scaldat de o aură de înțeles cu caracter mistic, fiind una dintre noțiunile asupra căreia speculația teoretică indiană s-a exercitat încă de foarte timpuriu, ceea ce i-a șters imaginea punctului de plecare. Nici analiza formei nu stă mai bine; originea lui *bráhman-* este una dintre problemele cele mai controversate din cercetarea etimologică IE. De aproape un veac se înlănțuiesc și se înfruntă apropierea etimologice cele mai variate. Cum fluiditatea înțelesului lui *bráhman-* nu refuză nici un fel de presiune din afară, exegeza de text a uzului vedic oglindește pînă și ea însăși, rînd pe rînd, aceste diferite încercări de a da o etimologie. Să le amintim pe cele mai însemnate:

S-a încercat apropierea lui *bráhman-* de un grup de termeni rituali IIR, dintre care cei mai însemnați sînt ved. *barhiś-*, „smocul [de iarbă] al sacrificiului”, av. *barəziś-*, „perină” și, mai cu seamă, av. *barəsmān-*, „mănunchi” de frunziș pe care preotul îl ține în mînă cu prilejul sacrificiului”. S-a postulat chiar, în mod expres, ecuația etimologică ved. *bráhman-* = av. *barəsmān-*. Totuși, chiar fără insista asupra diferenței de structură din silaba rădăcinii, deși este un punct nu lipsit de însemnătate, deosebirea de sens este atît de vădită, în vedica însăși, între noțiunea de „smoc al sacrificiului” (*barhiṣ-*) și cel din

bráhman-, încât este zadarnică orice încercare de a le împăca. Tehnica aparte a închinării de care aparțin ved. *barhiṣ-* și av. *barəsmān-* nu a avut nici o continuare în domeniul abstracțiunilor, în sensul religios sau filosofic care este în exclusivitate cel al lui *bráhman-*. În fapt, *barəsmān-* nu este în avestică decît un termen ritual fără vreo implicație religioasă, desemnînd o unealtă a cărei folosință se află descrisă laolaltă cu a celorlalte accesorii ale cultului. Legătura tipică dintre *barəsmān-* și verbul *star-*, „a răspîndi”³, căreia îi răspunde exact locuțiunea vedică *barhiṣaḥ star-*, „a răspîndi mănunchiuri”, ne arată că termenii aceștia nu au avut încă de la început decît un înțeles material și strict tehnic, la care au și rămas limitați. Ei nu au prin urmare nimic de a face cu *bráhman-*.

De o cu totul altă natură este vechea apropiere, care s-a bucurat odinioară de o mare trecere, între ved. *bráhman-* și lat. *flāmen*. În această concordanță am putea avea încă o dovadă asupra supraviețuirilor comune atestate în grupul indian și în latină; un vechi neutru, alcătuit cu același sufix, ved.-*man-*, lat.-*men-*, ar fi devenit, în mod simetric în amîndouă idiomurile, denumirea unui slujitor al cultului. La aceasta s-ar adăuga și unele corelații aparținînd între funcțiile lui *brāhmaṇā-* și, respectiv, ale lui *flāmen*. Dar și această comparație se lovește de felurite obiecții. Apropierea dintre elementul esențial al acestor forme, radicalul ved. *brah-* și lat. *flā-* întîmpină grave dificultăți; ar trebui să plecăm, în latină, de la un **flags-men-*, o formă dificil de justificat și pentru care, în plus, nu rezultă nici un înțeles precis, nici în grupul italic, nici în IE. Iată de ce nici această apropiere nu mai este păstrată.

---

³ [Acestuia îi corespunde lat. *ster-nō*, „a așterne“.]

Nu vom mai zăbovi reamintind și alte încercări, care nu aduc nimic viabil. Socotim că astăzi dispunem de o nouă informație, capabilă să pună capăt acestei discuții. Avem acum un punct de sprijin pentru determinarea înțelesului primar al lui *bráhman-*. Este vorba despre corespondentul lui iranic apărut într-o inscripție în veche persă, care ne oferă cuvântul *brazman-*, răspunzând în mod exact ved. *bráhman-*. Înțelesul lui *brazman-* din vechea persă a fost stabilit de către W.-B. Henning⁴, care a arătat că *brazman-* a dat o formă *brahm* în partica și în persa medie, iar *brahm* însemna „formă, înfățișare (potrivită)”, fiind aplicat fie hainelor, fie ținutei și purtărilor.

Într-adevăr, *brazman-* din vechea persă se referea la cult și pare să arate „felul potrivit”, „ritul” cerut de acest cult. Același va fi fost și sensul lui *bráhman-* din vedică: toate întrebuintările acestui termen au în comun noțiunea de „formă ceremonială” din purtările celui ce face ofranda și din operațiunile din cadrul sacrificiului. Astfel vom putea defini, în înțelesul său propriu, termenul *bráhman-*, care a primit apoi încărcătura unor valori mistice și speculative.

Prin urmare, *brahmán-* (sau *brāhmaṇá-*) din India este cel care asigură împlinirea cultului în formele sale prescrise. Aceasta este definiția care, la capătul acestei analize, pune de acord funcția personajului dat cu înțelesul, acum precizat, al termenului fundamental care era ved. *bráhman-*, v. pers. *brazman-*. Baza conceptuală este astfel pusă în grupul IIR, chiar dacă rădăcina acestui termen nu pare a putea fi regăsită și în altă parte.

Avem încă prea puține informații sigure asupra religiei perse din vremea Ahemenizilor, pentru a putea măsura rolul

---

⁴ *Transactions and Proceedings of the Philological Society of America*, 1944, pp. 108 și urm.

jucat de *brazman*- în cadrul cultului. Nu avem nici o dovadă că acest nume abstract ar fi produs în iranica veche și un nume de agent, care să fi fost paralel cu ved. *brahmán*-, sper a-l denumi pe acela care cunoaște și îndeplinește practicile cultului. Acesta este motivul pentru care putem crede că *brahmán*- era o denumire strict indiană, avînd drept echivalent, în iran, un termen diferit: *āthravan*- din Avesta.

Numele celorlalte două clase sînt derivate sau compuse, putînd fi ușor analizabile; ele nu ridică în nici un fel vreo problemă tot atît de dificilă ca aceea legată de numele „preotului”. Dar fiecare privește cîte o noțiune importantă. De aceea, ele merită un scurt comentariu.

În India, clasa „războinicilor” poartă numele skr. *kṣatriya*- sau *rājanya* . Primul nume este un derivat de la *kṣatra*-, „domnie, putere”, o noțiune care va fi studiată mai în amănunt în legătură cu lumea iranică⁵. Cel de al doilea, *rājan(i)ya*-, „de stirpe regală”, vine de la numele „regelui”, *rāj*-(*an*-). Aceste două denumiri nu li se dau unor demnitari, ci membrilor unei clase și îi desemnează după privilegiul legat de condiția lor socială. Ele nu se referă la meseria armelor; și una și cealaltă ne trimit cu gîndul la „putere”, la „regalitate”. În acești termeni atît de limpezi putem citi direcția în care s-a orientat, în India, denumirea „războinicilor”: dacă s-a ajuns la o legătură între „războinici” și „putere”, aceasta s-a făcut pentru că puterea temporală nu este un atribut necesar al lui *rāj* .

Într-adevăr, vom vedea, cercetînd conceptul cuprins în *rēx*, așa cum era el definit în vechea Romă și în India, că „regele” nu era înzestrat cu o putere reală⁶. Ceea ce ne vădesc aici numele *kṣatriya*- și *rājanya*- este că „puterea”, definită prin *kṣatra*- și prin *rāj*-(*an*-) era legată de „meseria armelor”.

---

⁵ V. C. a IV-a, Cap. II.

⁶ V. C. a VI-a, Cap. I.

În societatea iranică, termenul echivalent lui *kṣatriya*- este, în forma sa avestică, *raθaēštā*-. Mai adesea întâlnim însă forma *raθaēštār*-, alcătuită secundar prin analogie după numele de agent în *-tar*- (tip care corespunde gr.-*τωρ* și *-τήρ* și lat.-*tor*)⁷; aceasta pentru că *-star*- ca nume de agent de la rad. **stā*-, „a sta, a te ține în picioare” nu e cu puțință; rădăcinile cu înțeles intransitiv, ca **stā*- nu furnizează nume de agent. Dar alcătuirea formei compuse se justifică drept *raθaē-štā*-, cu înțelesul de „cel ce stă în picioare în car(ul de luptă)”, la fel cu forma corespunzătoare ved. *raθeśthā*-, ca epitet al lui Indra, marele zeu războinic. O asemenea reprezentare ne duce înapoi în vremea eroică în care idealul luptătorului este ridicat în slăvi, în care i se înalță laude tînărului războinic care, în picioare în carul său de luptă, se aruncă în bătălie. Aceasta este înfățișarea IE a războinicului nobil. Luptătorul din vremea IE nu mergea la luptă nici pe jos, nici călare. Calul mai era încă un animal înhămat, care trăgea carul de luptă. Va mai curge multă vreme și vor mai veni mai multe invenții pentru ca, pînă la urmă, calul să devină înainte de toate un animal de călărie, prin acest fapt întreaga conducere a războiului ajungînd să se preschimbe. Dar, chiar la mult timp după această revoluție petrecută în domeniul tehnicilor și al culturii materiale, pe care o reprezintă apariția războinicului călare, vocabularul va mai da încă mărturie asupra priorității carului de luptă față de lupta călare. De pildă, în expresia latină *equo uehi*, care a ajuns să însemne „a merge călare”, este folosit mai departe verbul *uehō*,-*ere* [la pasiv *uehor*,-*ī*, din IE **wegh*-], „a căra (pe sus), a transporta (cu carul)”; vechiul verb care corespundea cu tehnica de transport „cu carul” a fost transpus asupra noii întrebuițări a calului ca animal de călărie, nu de tracțiune. La Homer, *eph' híppōn bainō*

---

⁷ [V. mai sus, n. 2.]